

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Mw. Van den Berg

**Directoraat-generaal
Bedrijfsleven & Innovatie**
Directie Digitale Economie

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Datum 05-06-2020
Betreft antwoord op uw vragen

Ons kenmerk
DGBI-DE / 20161207

Uw kenmerk

Geachte mevrouw Van den Berg,

Bijlage(n)

Op 23 april jl. heeft een gesprek met u plaatsgevonden naar aanleiding van uw brief van 5 december jl. In dit gesprek is onder andere gesproken over de beantwoording van de door u gestelde vragen in uw e-mail van 15 april jl. Dit betroffen deels de eerdere acht vragen die u had gesteld en deels nieuwe vragen.

In de bijlage treft u de antwoorden op de door u gestelde vragen per e-mail van (inclusief uw eerder gestelde 8 vragen.) 15 april jl.

Hoogachtend,

De staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat,
Namens deze,
De plaatsvervangend directeur Digitale Economie

Mw. Drs. H Uijt de Haag

1. De bewijzen dat straling gevaarlijk is, zijn in grote getalen aanwezig. Een deel is wetenschappelijk bewezen, een andere deel is op zijn minst zeer aannemelijk. De overheid geeft echter aan dat het gevaar niet bewezen is. De rapporten die ik van de overheid heb gezien zijn meestal niet meer dan weinigzeggende uittreksels. De hele rapporten die ik heb gekregen, zijn niet overtuigend en de meest recente toont zelfs het gevaar van straling aan. Graag zou ik onderzoeken inzien waarop u de veiligheid hebt gebaseerd van straling. Daarbij heb ik het over volledige rapporten en niet alleen samenvattingen.

Wetenschappelijk is aangetoond dat de energie van antennes voor plaatselijke en tijdelijke opwarming van het lichaam kan zorgen. In Nederland gelden limieten voor de blootstelling aan elektromagnetische velden van frequenties die worden gebruikt voor mobiele telefonie. De limieten werden en worden gehandhaafd door Agentschap Telecom. De limieten zijn in 1999 vastgesteld door het onafhankelijke internationale wetenschappelijke instituut ICNIRP (International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection) op basis van alle beschikbare wetenschappelijke onderzoeken naar allerlei denkbare mogelijke gezondheidseffecten van blootstelling aan elektromagnetische velden. ICNIRP zorgt ervoor dat haar leden onafhankelijk hun werk kunnen doen en de organisatie wordt formeel erkend door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO), de Internationale Arbeidsorganisatie en de Europese Unie (EU)¹. De ICNIRP-limieten bepalen de maximale sterkte van het elektromagnetisch veld, ook wel straling genoemd. De limieten verschillen per frequentieband. De limieten zijn formeel aan de lidstaten aanbevolen door de Raad van de Europese Unie. In maart 2020 zijn deze limieten laatstelijk bevestigd en gepreciseerd op basis van de actuele stand van de wetenschap.²

De Gezondheidsraad, het Kennisplatform EMV en ook de World Health Organization (WHO) stellen dat op dit moment in wetenschappelijke onderzoeken geen bewijzen zijn gevonden voor negatieve effecten op de gezondheid door blootstelling aan elektromagnetische velden onder de blootstellingslimieten³. Zoals ook beschreven in de eerder genoemde Kamerbrief⁴ is er – ondanks intensieve wetenschappelijke onderzoekstrajecten – geen bewijs dat blootstelling aan elektromagnetische velden afkomstig van mobiele telefonie onder de blootstellingslimieten leidt tot negatieve effecten op de gezondheid.

Rapporten van wetenschappelijke instituten, zoals het RIVM, de Gezondheidsraad, of commissies, zoals het ICNIRP, zijn te downloaden via de websites van de betreffende organisatie na het invoeren van de titel in een zoekmachine. Artikelen in wetenschappelijke tijdschriften zijn te vinden via zoeksystemen zoals Pubmed of Scopus en aan te schaffen of (bij open access) te downloaden via de link naar de uitgever van het tijdschrift. Wetenschappelijke rapporten zijn te downloaden via de website van de organisatie die ze uitgeeft, bijvoorbeeld na invoeren van de titel in een zoekmachine zoals Google.

¹ <http://www.icnirp.org/en/about-icnirp/aim-statushistory/index.html>

² <https://www.icnirp.org/en/activities/news/news-article/rf-guidelines-2020-published.html>

³ <https://www.kennisplatform.nl/conclusies-wetenschappelijk-advisorganen-mobiele-telefoons/>

⁴ Kamerstuk 27 561, nr. 46

2. Zowel stralingsgevoeligen als wetenschappers beweren dat straling gezondheidsrisico's heeft. Op welke basis weerlegt u deze risico's?

Zie het antwoord op vraag 1 en 3.

3. Op mijn vraag waarop de veiligheidsnorm gebaseerd is, heeft het Kennisplatform EMV aangegeven dat dat puur op thermische effecten is. Waarom zijn andere korte termijneffecten (o.a. concentratieverlies, hoofdpijn) en lange termijneffecten (o.a. kanker) dan niet belangrijk?

De limieten beschermen (ruim) tegen opwarmingsschade aan het lichaam door een te hoge blootstelling aan elektromagnetische velden. Deze limieten zijn in maart 2020 laatstelijk bevestigd en gepreciseerd op basis van de actuele stand van de wetenschap. ICNIRP heeft niet alleen onderzoek gedaan naar opwarmingsschade, maar heeft alle wetenschappelijke publicaties onder de loep genomen over mogelijke verbanden tussen elektromagnetische velden, en gezondheidseffecten. Uit zeer uitvoerig meta-onderzoek van ICNIRP blijkt dat er geen wetenschappelijke basis is om te concluderen dat er bij blootstelling aan deze elektromagnetische velden met veldsterktes onder deze limieten gezondheidsschade optreedt. Deze conclusie van ICNIRP wordt gedeeld door de Gezondheidsraad en door tal van gerenommeerde, nationale en internationale, onafhankelijke wetenschappelijke instituten, waaronder de WHO en het instituut SCENIHR van de Europese Unie. Deze instituten reviewen het gehele – grote – corpus aan beschikbare onderzoeken over elektromagnetische velden en gezondheidseffecten, en houden daarbij rekening met de wetenschappelijke kwaliteit en de onzekerheden van de door hen beoordeelde onderzoeken.

In de limieten wordt rekening gehouden met de gezondheid van alle mensen, ook die van ouderen, kinderen en mensen met een zwakke gezondheid. De ICNIRP-limieten zijn vijftig keer lager dan het niveau waarboven gezondheidseffecten zouden kunnen optreden. De huidige blootstellingslimieten voor 3G en 4G gelden straks ook voor 5G. Met 5G moet de optelsom van alle elektromagnetische velden nog steeds onder de Europees aanbevolen blootstellingslimieten blijven.

4. De ICNIRP heeft aangegeven dat de norm niet naar beneden bijgesteld kan worden, omdat 5G dan niet zou kunnen functioneren. Is de norm nu vastgesteld op technische noodzaak of op gezondheidseffecten?

Zie het antwoord op vraag 3.

5. Waarom schendt u:
 - a. Het recht op onaantastbaarheid van het lichaam.
 - b. Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.
 - c. Het recht op persoonlijke vrijheid.
 - d. Het discriminatieverbod.
 - e. Het recht op gezondheid.
 - f. Het recht op privacy.

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

6. Welke maatregelen en tegemoetkomingen heeft de overheid ingesteld om stralingsgevoeligen te ondersteunen?
- Welke maatregelen neemt de overheid om burgers te beschermen tegen straling?
 - In welke gebieden kan men stralingsvrij/-arm wonen?
 - Welke zorg verleent de overheid aan mensen die ziek zijn danwel last hebben van straling.
 - Welke primaire openbare ruimten die voor burgers niet te mijden zijn (huisarts, ziekenhuis, gemeentehuis) zijn stralingsarm gemaakt?
 - Welke financiële tegemoetkoming is er voor mensen door hun stralingsgevoeligheid niet meer kunnen werken?
 - Welke financiële tegemoetkoming is voor de aanschaf van straling werende kleding en straling werende materialen?
 - Welke andere tegemoetkomingen zijn er?
 - Krijgen stralingsgevoelige burgers vrijstelling van de verplichte Corona-App of gaat u hen verplichten een ziekmakend mobieltje aan te schaffen en met zich mee te dragen?
 - Voor alle bovenstaande punten: Indien niet, waarom niet?

*Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten. De rechtbank kwam tot de volgende conclusie: "De Rechtbank concludeert dat de Staat zijn beleid afstemt op rapporten van deskundigen waarvan moet worden aangenomen dat die deugdelijk tot stand zijn gekomen. Er zijn althans geen concrete aanwijzingen dat die rapporten onzorgvuldig tot stand zijn gekomen. De rapporten geven geen grond voor een (voorlopig) verbod op de uitrol van 5G. Dat de adviseurs van de Staat bewust onderzoeken hebben genegeerd die wél lijken te wijzen op reële gezondheidsrisico's van de uitrol van 5G, is niet gebleken. Die onderzoeken zijn wel degelijk in ogenschouw genomen, maar de adviseurs van de Staat zijn – gemotiveerd – tot andere conclusies gekomen. Deze conclusies worden onderschreven door de commissies waardoor de Europese Commissie zich laat adviseren."*⁵

7. Waarom wordt het gebruik van bekabelde verbindingen niet door de overheid gestimuleerd? En hoe wordt voorkomen dat de schadelijke straling wordt gebruikt voor onzinnige toepassingen als spelletjes.

Ik verwijs u voor dit antwoord graag door naar het Actieplan Digitale Connectiviteit⁶ en de Voortgangsrapportage van de Actieplan Digitale Connectiviteit⁷. Het Actieplan Digitale Connectiviteit is een integraal plan voor zowel de vaste als de mobiele infrastructuur.

⁵ <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2020:4461>

⁶ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/07/03/actieplan-digitale-connectiviteit>
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/07/03/kamerbrief-over-actieplan-digitale-connectiviteit>

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/12/19/kamerbrief-over-voortgangsrapportage-actieplan-digitale-connectiviteit>

8. Waarom ontkent de overheid het bestaan van dit voorzorgsprincipe?

Volgens de rechter is het Nederlandse telecombeleid gebaseerd op deugdelijke én actuele onderzoeken van deskundigen. De rechtbank concludeert bovendien dat de gehanteerde strenge blootstellingslimieten en het toezicht daarop in orde zijn en dat de Staat het zogenoemde voorzorgsbeginsel naleeft.⁸ U kunt de uitspraak hier nalezen:

<https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2020:4461>
Voorts kunt u kennis nemen van het verweerschrift van de Staat in deze zaak op: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/documenten/publicaties/2020/05/26/conclusie-van-antwoord-in-kort-geding-inzake-staat-der-nederlanden-tegen-stichting-stop-5g-nl>

9. Alles kent een kantelpunt. Zo moet er ook een kantelpunt zijn waarop het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat bereid is om 5G te stoppen. De vraag is dan ook waar dit kantelpunt ligt, zodat wij als tegenstanders van 5G weten wat wij u moeten aanreiken om een stop af te dwingen. U bent geheel vrij hoe u dit kantelpunt wilt uitdrukken. Dit kan bijvoorbeeld zijn: 3.000.000 doden, 10 wetenschappelijke onderzoeken, 1000 handtekeningen tegen straling,..... Ik wil dat u aangeeft wat wij tegenstanders moeten overleggen om 5G te stoppen.

De rechter heeft het volgende geconcludeerd met betrekking tot het voorzorgsprincipe: "Daarnaast is niet goed denkbaar dat bewezen zou moeten worden dat 5G geen enkel risico voor de gezondheid oplevert, nu een negatief verband veelal niet of nauwelijks te bewijzen is. Ook het voorzorgsbeginsel noopt daar niet toe. Het voorzorgsbeginsel betekent niet dat moet worden gestreefd naar een zogenoemd nulrisico, in die zin dat ieder risico voor de gezondheid van de mens en voor het milieu moet worden voorkomen. De kern van het voorzorgsbeginsel is dat op een gestructureerde wijze en zo volledig mogelijk risico's voor mens en milieu in kaart moeten worden gebracht en geëvalueerd, om vervolgens de meest in aanmerking komende maatregelen te nemen."⁹

10. Om een verband te kunnen leggen tussen straling en ziekteverschijnselen is het noodzakelijk te weten waar en wanneer welke testen zijn gedaan of reguliere straling wordt opgevoerd. Niemand (ook antennebureau niet) heeft dit inzichtelijk. Waarom is dit niet inzichtelijk?

Alle veldsterktemetingen¹⁰ die Agentschap Telecom uitvoert staan op de website van het Antennebureau (www.antennebureau.nl) of telefonisch bereikbaar via 0900-2683663).

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-economische-zaken-en-klimaat/nieuws/2020/05/25/rechter-actuele-onderzoeken-en-limieten-gezondheidsaspecten-mobiele-communicatie-voldoende>

⁹ <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2020:4461>

¹⁰ <https://www.antennebureau.nl/straling-en-gezondheid/resultaten-metingen-straling-antennes>

11. Tijdens alle toespraken en in alle geschriften over 5G worden 3 frequenties genoemd. De 60GHz wordt steeds verzwegen. Uit onderzoek is gebleken dat de 60GHz juist de zuurstofopname verstoort en daardoor de gevaarlijkste frequentie is. Waarom wordt de 60GHz verzwegen? En wat gaat u doen om gezondheidsproblemen voor mens en dier te voorkomen.

Er gelden verschillende blootstellingslimieten voor elektromagnetische velden van verschillende frequenties. De ICNIRP limieten gelden van 30 KHz tot 300 GHz. Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

12. Het praten over complottheorieën is verboden, omdat ze niet waar zouden zijn. Waarom is het wel toegestaan te praten over de gevaren van 5G, zijn deze dan wel waar?

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

13. Waarom wordt op voorhand de relatie tussen 5G en Corona als onzin afgedaan en wordt onderzoek daarnaar verboden?

De Europese Commissie¹¹, de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en het RIVM¹² hebben reeds benadrukt dat er geen enkel wetenschappelijk verband is tussen COVID-19 en 5G technologie, en dat virussen niet worden verspreid via radiogolven of mobiele netwerken.¹³

14. Kunt u mij toepassingen noemen waarvoor 5G nodig is en die niet met 3G, 4G of bedraad opgelost zouden kunnen worden?

5G is noodzakelijk om te kunnen voldoen aan de toenemende vraag naar data. Denk bijvoorbeeld aan alle toepassingen die mogelijk zijn met sensortechnologie in de industrie, de bouw of het waterbeheer. Als deze sectoren hiermee op grote schaal gaan werken, kan 4G deze hoeveelheid aan data niet meer bieden. Andere toepassingen zijn bijvoorbeeld te vinden in precisielandbouw. Testen worden ook uitgevoerd met 4G frequenties, maar de frequenties voor 5G maken het mogelijk om zonder vertraging data te versturen waarop landbouwmachines direct kunnen reageren. Naast sensoren maakt 5G ook Virtual Reality (VR) en Augmented Reality (AR) toepassingen mogelijk die met 4G ondenkbaar zijn. In eerste instantie worden vaak toepassingen in de entertainment industrie genoemd zoals totaalbeleving van sportevenementen of concerten. Maar u kunt bijvoorbeeld ook denken aan lesmethodes en trainingstechnieken. Bijvoorbeeld medische studenten die door middel van deze technieken leren opereren, of het uitvoeren van complexe reparaties op afstand die de veiligheid en efficiency bevorderen.

¹¹ https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/fighting-disinformation_nl

¹² <https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/vragen-antwoorden>

¹³ <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public/myth-busters>

15. Waarom verplicht u providers een 98% dekking op 5G te geven, terwijl u weet dat zoveel Nederlanders behoefte hebben aan een stralingsarm gebied?

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

16. Mona Keijzer heeft aangegeven 5G te gaan gebruiken voor Crowd Control. Kunt u aangeven binnen welke kaders dat is?

Met 'crowd control' worden de 5G-toepassingen bedoeld die onder andere in de Amsterdam Arena worden getest. Dit verbetert de doorstroom van de tot wel 50.000 aanwezigen. Ook als er een incident plaatsvindt. Het gaat dus om de veiligheid van burgers.

17. 5G is ontworpen als een wapen en kan dus ook als zodanig gebruikt worden. Ik ga er vanuit dat de regering dit niet als wapen zal inzetten, maar het is straks wel in iedere straat aanwezig. Kunt u mij vertellen hoe wordt gewaarborgd dat het systeem niet gehackt kan worden en welke maatregelen zijn getroffen voor als dit toch gebeurt?

Vanuit de Telecommunicatiewet zijn aanbieders van openbare telecommunicatienetten verplicht passende maatregelen te treffen om hun netwerken te beveiligen. Agentschap Telecom houdt hier toezicht op.

18. Waarom gebruikt de overheid valse argumenten, zoals
- 5G is dezelfde frequentie als 4G en wifi en kan daardoor niet schadelijk zijn.
 - Als je het niet kunt waarnemen, kan het niet schadelijk zijn.
 - Door bundelvorming heeft men geen last van de straling als je zelf niet belt.

Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

19. Waarom doet u niets met de resultaten en opmerkingen van de internetconsultaties?

Alle opmerkingen worden meegenomen in de besluitvorming. In de consultatieverslag staat ook hoe de resultaten in de voorstellen zijn verwerkt. Zoals aangegeven in het antwoord op vraag 1 en 3 is er geen bewijs dat blootstelling aan radiofrequentie elektromagnetische velden met veldsterke onder de geldende limieten kan leiden tot negatieve gezondheidseffecten.

20. Volgens de behoorlijkheidswijzer van de Nationale Ombudsman dient de overheid de burger zo veel mogelijk actief te betrekken. Hoe betreft de overheid mij om mij actief mee te laten denken?

Burgers worden middels internetconsultaties betrokken bij de besluitvorming van beleid en regelgeving.

21. Waarom zijn de rechten van de lokale bestuurders uitgeschakeld?

De rechten van lokale bestuurders zijn niet uitgeschakeld.

22. De overheid zegt steeds de gezondheidsklachten van stralingsgevoeligen serieus te nemen. Waaruit blijkt dat?

De Gezondheidsraad, het Kennisplatform EMV en ook de World Health Organization (WHO) stellen dat op dit moment in wetenschappelijke onderzoeken geen bewijzen zijn gevonden voor negatieve effecten op de gezondheid door blootstelling aan elektromagnetische velden onder de blootstellingslimieten¹⁴. Dit neemt niet weg dat het Kennisplatform EMV aangeeft dat klachten van 'elektrogevoeligen' reëel kunnen zijn. De oorzaak van de klachten is wetenschappelijk nog niet duidelijk. Het kabinet heeft aangegeven de nieuwste wetenschappelijke resultaten op de voet te volgen. Organisaties als het RIVM en de Gezondheidsraad spelen een belangrijke rol in de beleidsadvisering op het gebied van EMV. Het Kennisplatform EMV is het onafhankelijke instituut in Nederland dat kennis rondom EMV ontsluit. Indien u zelf meer informatie wil over wetenschappelijke ontwikkelingen kunt u contact opnemen met het Kennisplatform EMV (www.kennisplatform.nl of 030-2743186).

¹⁴ <https://www.kennisplatform.nl/conclusies-wetenschappelijk-adviesorganen-mobiele-telefoons/>